

Skolen: Arena for rusforebygging

ACTIS-RAPPORT 2:2017

Innhold

Introduksjon	3
Oppsummering	4
Kartleggingene	4
Resultater	6
Kjøp og salg	6
Bruk av rusmidler på skolen	8
Forstyrret undervisning	8
Tilgang til rusmidler	9
Oppfølging av elever	10
Samtaler om elevers rusbruk	11
Foreldreinvolvering	12
Rusundervisningen	12
Foreldre mer inkludert i rusforebyggingen	13
Tidspunkt for rusundervisning	14
Innholdet i rusundervisningen	18
Undervisningens form	19
Lærerutdanningen	21
Actis mener	22
Litteraturliste	23

Introduksjon

Det er bred enighet om at skolen ikke skal være arena for kjøp, salg eller bruk av narkotika. Likevel melder skoler, politi og fagpersoner som jobber med forebygging, at dette foregår. I en undersøkelse utført av Sentio Research Group på oppdrag fra Actis – Rusfeltets samarbeidsorgan oppgir én av fire i aldersgruppen 15-20 å kjenne til kjøp og salg av narkotika ved egen skole.

Skolen er en viktig arena for læring, sosial utvikling og forebygging. Alle barn og unge oppholder seg der over mange år. Skolen har også tilgang til foreldre og elevenes jevnaldrende, de viktigste påvirkningsaktørene for rusadferd. Derfor er skolene en av våre viktigste forebyggingsarenaer, både for å gi kunnskap om rus til å gjøre kloke rusvalg, og for å kunne fange opp elever som har en problematisk rusbruk slik at de kan få hjelp så tidlig som mulig.

Actis har foretatt en kartlegging der vi har spurt elever og lærere om rusbruk på skolen og om rusmiddelundervisningen. Tallene i dette notatet er innhentet fra tre ulike kilder:

- En representativ spørreundersøkelse blant 747 unge i alderen 15-20 år, gjennomført av Sentio i juni 2016 på oppdrag fra Actis.
- Kartlegging blant 207 elever på videregående skole. Kartleggingen ble distribuert via Elevorganisasjonens tillitsvalgtnettverk.
- Kartlegging blant 452 lærere i grunn-, ungdoms- og videregående skole.

Norske ungdommer drikker mindre og bruker mindre narkotika enn deres europeiske

jevnaldrende. Generelt har bruken vært fallende det siste tiåret. Tallene i denne rapporten peker likevel på noen bekymringsfulle forhold:

Både lærerne og elevene vi spurte kjenner til at det foregår kjøp og salg av narkotika ved skolen, både ungdomsskole og videregående skole.

Til tross for at elevene i elevkartleggingen er fornøyd med kvaliteten på rusundervisningen, tror de ikke undervisningen har noen effekt på ungdommens rusbruk.

Ifølge elevene kan det synes som om rusundervisningen kommer noe for sent. I elevkartleggingen er en relativt stor andel enige i påstander om at undervisningen om alkohol og hasj/marihuana kommer for sent, etter at mange har prøvd. Tidspunktet for når lærerne i kartleggingen oppgir å ha undervist om rusmidler er i tråd med anbefalingene fra Helsedirektoratet.

Svarene fra kartleggingene er ikke representative, og må tolkes med varsomhet. De kan gi en pekepinn på hvordan situasjonen oppleves blant de lærerne og elevene vi har vært i kontakt med, og kan indikere hvilke områder som bør styrkes. Kartleggingene kan ha fanget opp fenomener som bør undersøkes videre. Denne rapporten er ment som et diskusjonsgrunnlag for hvordan vi kan sørge for rusfrie skoler og bedre forebygging i skolen.

Oslo, april 2017

Actis - Rusfeltets samarbeidsorgan

«Elevene i kartleggingen sier seg i stor grad enige i påstander om at undervisningen om alkohol og hasj/marihuana kommer for sent.»

Oppsummering

Både elevene og lærerne vi har vært i kontakt med, kjenner til at det omsettes narkotika ved skolen. I den representative Sentio-undersøkelsen svarer 24 prosent av de unge mellom 15 og 20 år at de kjenner til kjøp og salg av narkotika ved egen skole. I østlandsområdet kjente 31 prosent av elevene til kjøp og salg av narkotika ved skolen. 17 prosent av lærerne som deltok i lærerkartleggingen svarer at de kjenner til kjøp og salg av narkotika ved deres skole.

I Sentio-undersøkelsen svarer 20 prosent av ungdommene at de kjenner til at elever har møtt ruset til undervisningen. 13 prosent av lærerne i lærerkartleggingen svarer at de har hatt elever som har møtt ruset til undervisningen, eller at de har hatt en mistanke om dette, men ikke fått den bekreftet. Imidlertid kan ulikheter i utvalgene ha innvirkning på resultatene, da lærerne i kartleggingen i all hovedsak underviser elever som er yngre enn de som har svart på Sentio-undersøkelsen.

Prosentandelen som svarer at de kjenner til om elever har møtt ruset til undervisningen er ikke en indikasjon på andelen elever som har møtt ruset til undervisningen. Denne vil antageligvis være lavere, fordi flere elever kan kjenne til om en og samme medelev møter ruset til undervisningen.

I lærer- og elevkartleggingene spurte vi om på hvilket klassetrinn rusundervisningen foregikk, i hvilke fag rusundervisningen inngikk i, hva innholdet var og opplevd nytteverdi. Elevene i kartleggingen er positivt innstilte til kvaliteten på rusundervisningen. 43 prosent av elevene som svarte, mener rusundervisningen setter elevene i stand til å ta gode rusvalg. Likevel svarer 39 prosent at de er uenige eller litt uenige i at rusundervisningen har en effekt på rusbruken i ungdomsmiljøet.

Generelt oppgir lærerne i kartleggingen at undervisningen kommer noe senere enn det elevene oppgir at de synes er mest hensiktsmessig. Mens elevene i kartleggingen oppgir at hovedtyngden av rusundervisningen bør inntreffe på 8. trinn, oppgir lærerne i kartleggingen at dette skjer på 9. trinn. Elevene sier seg i stor grad enige i påstander om at undervisningen om alkohol og hasj/marihuana kommer for sent, etter at mange har prøvd.

I læreplanverket er det oppgitt tidspunkt for introduksjon av ulike tema i rusmiddelundervisningen. Det anbefales at undervisning om alkohol introduseres på slutten av mellomtrinnet, og at undervisning om illegale rusmidler introduseres mot slutten av ungdomstrinnet.

Kartleggingene

Dette notatet bygger på tall fra tre kilder: I juni 2016 gjennomførte Sentio på vegne av Actis en representativ spørreundersøkelse blant 747 unge i alderen 15-20 år. Denne er i dette rapporten kalt Sentio-undersøkelsen.

I tillegg har Actis gjennomført to kartlegginger, én blant elever og én blant lærere. Elevkartleggingen ble distribuert via Elevorganisasjon til deres nettverk av tillitsvalgte i 2016. Denne vil i det videre bli omtalt som elevkartleggingen. Vi fikk svar fra 207 elever i videregående skole. Kjønn-

fordelingen var 55 prosent jenter og 45 prosent gutter. 37 og 39 prosent gikk henholdsvis i 1. og 2. klasse på videregående, mens 24 prosent gikk i 3. klasse.

Flesteparten av elevene som deltok i kartleggingen bodde i by med mellom 5.000 og 50.000 innbyggere.

TABELL 1: Størrelse på by/tettsted, elevkartleggingen.

Bor du i:	%	n
Oslo	11,17	23
By med mer enn 50.000 innbyggere	25,73	53
By med mellom 5.000 og 50.000 innbyggere	37,38	77
Sted eller tettsted med færre enn 5.000 innbyggere	25,73	53
Totalt		206

Vi har også kartlagt 452 lærere i barne-, ungdoms- og videregående skole. Kartleggingen ble distribuert på nett høst og vinter 2016, blant annet via kontakter i Skolelederforbundet, Utdanningsetaten i Oslo, e-post lister med rektorer, fylkeskommuner og postliste til kommuner fra Statistisk sentralbyrå. Denne vil i det videre bli omtalt som lærerkartleggingen.

Kjønnsfordelingen blant lærerne var 58 prosent kvinner og 42 prosent menn. 79 prosent av lærerne i kartleggingen underviste på ungdomsskolen, 13 prosent (57 respondenter) underviste på videregående.

De fleste av lærerne som deltok i kartleggingen (77 prosent) underviste på skoler med mellom 101 og 500 elever. Flesteparten av elevene i kartleggingen (74 prosent) gikk på skoler med mellom 301 og 1500 elever.

I Sentio-undersøkelsen ble de unge spurt om de kjente til om det ble omsatt narkotika ved deres skole, om de kjente til om elever hadde møtt ruset til undervisningen og i hvilken grad rusede elever hadde forstyrret undervisningen. Resultatene fra spørsmål utover dette stammer fra kartleggingene av lærerne og elevene.

Der vi har sammenlignbare tall, ligger nivåene i elevkartleggingen generelt høyere enn andre kjente undersøkelser, som forskning på kjøp og salg, rusede elever på skolen, oppfattet tilgjengelighet osv.

Svarene fra Sentio-undersøkelsen er representative. Dette gjelder imidlertid ikke for elev- og lærerkartleggingene, som har små og ikke representative utvalg. Selv om elever og lærere har fått spørsmål om flere av de samme temaene, bør det utvises varsomhet med å sammenstille svarene. Sentio-undersøkelsen inkluderte unge i alderen 15-20 år og har dermed fanget opp elever som gikk i 10. klasse, på videregående og videregående skole. Elevene som deltok i elevkartleggingen gikk på videregående skole. De fleste av lærerne i lærerkartleggingen underviser elever som er yngre enn elevene i elevkartleggingen og den representative Sentio-undersøkelsen.

Ulikheten i utvalgene gjør seg også synlig i skolestørrelsen. Mens de fleste av lærerne i kartleggingen (77 prosent) underviste på skoler med mellom 101 og 500 elever, gikk flesteparten av elevene i kartleggingen (74 prosent) på skoler med mellom 301 og 1500 elever.

TABELL 2: Størrelse skole, elev- og lærerkartleggingen.

Antall elever på skolen:	Lærere		Elever	
	%	n	%	n
Under 100	12,08	54		
Mellom 101 og 300	30,2	135	19,8	41
Mellom 301 og 500	35,57	159	20,77	43
Mellom 501 og 1000	20,14	90	31,4	65
Mellom 1001 og 1500	1,34	6	23,19	48
Over 1501	0,67	3	4,83	10
Totalt	100	447	100	207

**Elevene ble kun spurt om under 300 i første kategori
Antall personer som har svart på hvert enkelt spørsmål varierer.*

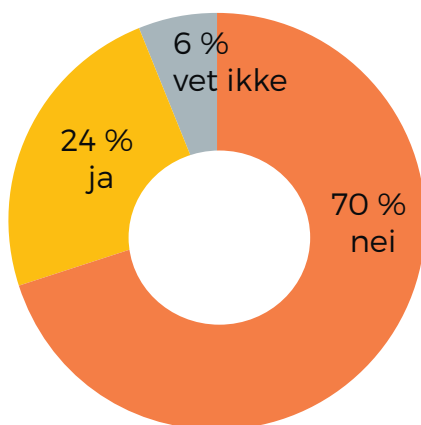
Vi har spurt om hasj/marihuana, men bruker samlebegrepet cannabis i omtalen av resultatene.

Resultater

Kjøp og salg

I den representative undersøkelsen, altså Sentio-undersøkelsen, svarer 24 prosent av respondentene at de kjenner til tilfeller av kjøp/salg av narkotika ved deres skole (figur 1). I østlandsområdet var andelen som kjente til kjøp og salg av narkotika ved skolen signifikant høyere enn resten av landet. Her

FIGUR 1: Kjenner du til om det har vært kjøp/salg av narkotika ved din skole? (n=747)
KILDE: SENTIO

kjente 31 prosent av respondentene til omsetning av narkotika ved sin skole.

Andelen som svarer at de kjenner til omsetning av narkotika ved sin skole, sier imidlertid ikke noe om omfanget av faktisk kjøp og salg av narkotika ved skolene. Ett tilfelle av kjøp og salg kan være kjent av flere.

At det er en signifikant høyere andel i østlandsområdet som kjenner til omsetning av narkotika ved sin skole, kan reflektere et fenomen vi kjenner fra før: Selv om bruken av cannabis er generelt lavt blant norske ungdommer, er den markant høyere i enkelte miljøer.

Cannabis er det mest brukte illegale rusmiddelet blant ungdom i Norge, men bruken er lav sammenlignet med Europa. Den

europiske Espad-studien viser at norske 15-16-åringer er blant de som ruser seg minst på cannabis i Europa. 7 prosent av de norske ungdommene opp-

gir å ha prøvd/brukt stoffet noen gang, mens gjennomsnittet ligger på 16 prosent for alle landene som deltar i undersøkelsen. Andelen som rapporterer at de har brukt stoffet i løpet av de siste 30 dagene er 2 prosent i Norge. Snittet i Europa er 7 prosent (Espad 2015).

Selv om bruken er lav i Norge, er det lokale variasjoner. For eksempel er bruken av cannabis er urovekkende høy i noen miljøer i Oslo. Cannabisbruken er betydelig høyere i de sentrumsnære og vestlige bydelene enn de østlige (Andersen og Bakken 2015). Lignende fenomen finnes og blant annet i områder i Asker, Bærum og Bergen.

I Ungdata-undersøkelsene blir elever spurt om de har blitt tilbudt hasj eller marihuana. Andelen som svarer «ja» på dette spørsmålet har vært stabilt siden Ungdata-målingene startet i 2010. I 2015 svarte 11,4 prosent av guttene og 7,7 prosent av jentene at de var blitt tilbudt hasj (Ungdata 2016).

Det er gjort få undersøkelser av omfanget av salg og kjøp av narkotika på norske skoler. Mediene rapporterer med jevne mellomrom om omsetning av narkotika på skoler i Norge. Mest kjent er kanskje saken med omsetning av narkotika blant russen i Bergens-området i 2014. Men også i andre områder av landet rapporteres det om dette, som for eksempel i Oslo (TV2 2016a), i Groruddalen (groruddalen.no 2016), Steinkjer (Adresseavisen 2013), Halden (HA 2014), Agder (NRK 2016a), Kristiansand og Lillesand (Fædrelandsvennen 2015).

I 2012 kunne alle politistasjonene i Oslo bekrefte at det var funnet narkotika på skoler i deres område (Aftenposten 2012). Mellom 2008 og 2011 ble det gjennomført 43 aksjoner med narkotikahund på ungdoms- og videregående skoler i Oslo. I snitt var politiet innom to klasser per besøk. Dette utgjør omtrent 90 klasser og trolig over 1000 elever.

Til sammen 40 elever har blitt tatt for besittelse av hasj eller marihuana. Det var frivillig å bli igjen i klasserommet mens narkotikahunden undersøkte. I tillegg fant politiet «depoter» på toaletter og i skolegården (Aftenposten 2011). Bruk av narkotikahunder på skolen som et forebyggende tiltak har vært omdiskutert, og i 2012 vedtok Stortinget enstemmig at det må innhentes skriftlig samtykke fra elever før det gjennomføres personverninngrepene narkotikaaksjoner ved skolene, inkludert forebyggende tiltak ved bruk av narkotikahund.

Lærerne som deltok i lærerkartleggingen, ble også spurt om de kjenner til kjøp og salg ved skolen (figur 2). 17 prosent svarer at de kjenner til tilfeller av kjøp eller salg av narkotika ved deres skole.

Både lærere og elever ble spurt om salg/kjøp av narkotika ved skolen. Denne spørsmålsstillingen kan også muligens ha fanget opp kjennskap til salg i skolens nærområde, og ikke nødvendigvis kun omsetning av narkotika på skolen. Dette er et fenomen som er kjent ved eksempelvis Tøyen og Lakkegata skole i Oslo (Aftenposten 2013 og 2016).

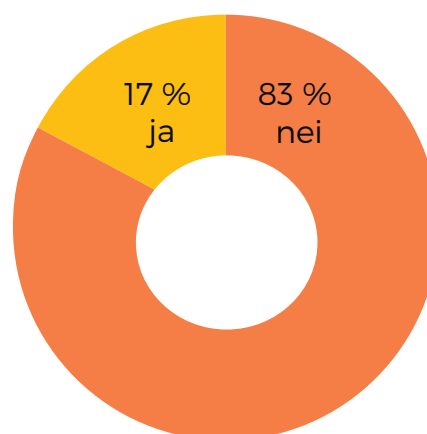

RUSBRUK PÅ SKOLEN: Salg av cannabis på ungdomsskoler i Oslo er et økende problem, sier politiet til TV2.no 19. mars 2016.

Faksimile: TV2.no

FIGUR 2: Kjenner du til at det har vært tilfeller av kjøp/salg av narkotika ved din skole? (n=402)

KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

Salg av narkotika på og ved skoler er problematisk, fordi elever i høyere grad kan bli eksponert for narkotika, enten i form av tilbud om å kjøpe, ved å observere omsetning eller inntak av narkotika. Det er også knyttet bekymring til at omsetning av narkotika på eller ved skoler kan bidra til å rekruttere flere unge til å bruke og selge narkotika (TV2 2016a).

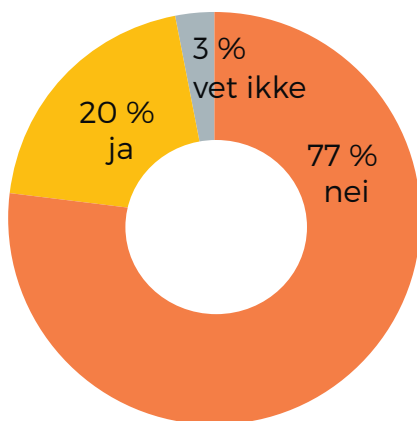
Bruk av rusmidler på skolen

«Lærerne burde kanskje få et kurs i hvordan de lettere kan oppdage at noen er ruset.»
Videregåendeelev 2016

«[Ønsker] mer informasjon og å vite hva jeg skal se etter for å oppdage rus hos elever.»
Kvinne, lærer 10. klasse

FIGUR 3: Kjenner du til om elever har møtt ruset av narkotika til undervisningen ved din skole? (n=744)

KILDE: SENTIO

I den representative Sentio-undersøkelsen svarer 20 prosent av ungdommene at de kjenner til at elever har møtt ruset til undervisningen.

13 prosent av lærerne i lærerkartleggingen svarer at de har hatt elever som har møtt ruset til undervisningen, eller at de har hatt en ubekreftet mistanke om dette.

Prosentandelen som svarer at de kjenner til om elever har møtt ruset til undervisningen bør i likhet med spørsmålet om kjøp og salg av narkotika ved skolen ikke oversettes til andelen elever som har møtt ruset til undervisningen. Denne vil antageligvis være lavere, fordi flere elever kan kjenne til om en og samme medelev møter ruset til undervisningen.

Det finnes lite forskning på omfanget av elever som ruser seg i undervisningen, og det er derfor

vanskelig med sikkerhet å fastslå hvor vanlig fenomenet er. Selv om den generelle ungdomsbruken av narkotika i Norge er lav, er det bekymringsfullt at elever ruser seg i en undervisningssituasjon. Politiet har ved flere anledninger rapportert om at narkotika ikke bare omsettes ved skolene, men også at elevene ruser seg på skolen (TV2 2016b). I enkelte tilfeller er det observert barn ned i 12-årsalderen som ruser seg på skolen (TV2 2017). Selv om eksemplene er hentet fra Oslo, er fenomenet også observert i andre steder av landet, som på Romerike (RB 2013), i Bergensområdet (Fanaposten 2016), Steinkjer (Trønder Avisen 2010), Nordland (NRK 2016b), Nes (Nettavisen 2017), Vest-Agder (P4 2011), Porsgrunn (NRK 2012) og Telemark (NRK 2014).

Forstyrret undervisning

Til tross for at relativt mange av elevene har svart at de kjenner til at medelever har møtt ruset til undervisningen, er det likevel få som har opplevd andre elevers rusbruk som forstyrrende (figur 4). I den representative Sentio-undersøkelsen svarer 5 prosent at andre elevers rusbruk har forstyrret undervisningen.

3 prosent av lærerne som deltok i kartleggingen har opplevd å få undervisningen forstyrret av rusede elever.

Vi spurte elevene i elevkartleggingen om de mente det var lett å bruke rusmidler på skolen uten å bli oppdaget (figur 5).

En relativt høy andel av elevene i elevkartleggingen opplever at det er lett å bruke rusmidler i løpet av skoledagen uten å bli oppdaget av lærere eller skolepersonell. 33 prosent svarer ja på dette spørsmålet. 25 prosent mener det ikke er lett, mens 42 prosent vet ikke.

Tilgang til rusmidler

Elevene i elevkartleggingen ble spurt om hvor lett de trodde det var for elever på deres skole å få tak i ulike rusmidler (figur 6).

En svært stor andel, 90 prosent, svarte at det var veldig eller ganske lett å få tak i øl/vin. Like mange svarte at det var veldig eller ganske lett å få tak i sprit. Elevkartleggingen ble distribuert til elever på videregående skole. En del av disse vil antageligvis være gamle nok til å kjøpe øl/vin, og en stor andel vil også ha venner som er myndige.

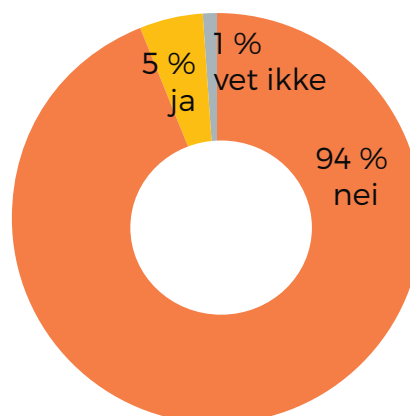
I Espad-undersøkelsen for 2015 svarer 68 prosent av de norske ungdommene at det var ganske eller veldig lett å få tak i øl og 55 prosent at det er ganske eller veldig lett å få tak i vin («fairly easy» og «very easy»). For sprit er tallet 41.

Om lag halvparten av elevene i elevkartleggingen, 48 prosent, mente det er veldig eller ganske lett å få tak i hasj/marihuana.

FIGUR 4: I løpet av siste år, har andre elevers rusbruk forstyrret undervisningen du har deltatt i?

(n=747)

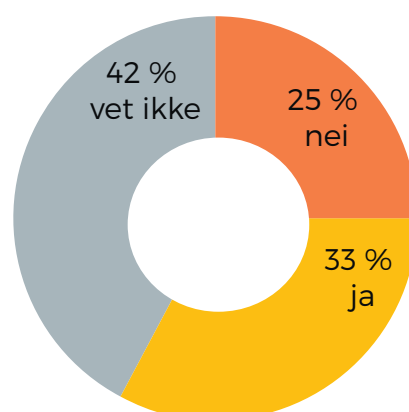
KILDE: SENTIO

FIGUR 5: Er det lett å bruke rusmidler i løpet av skoledagen uten å bli oppdaget av lærer/skolepersonell?

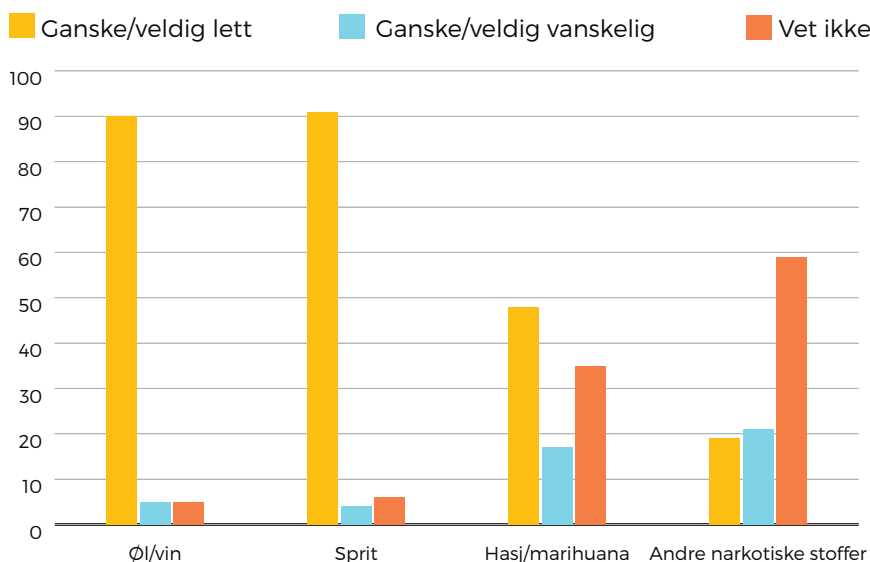
(n=192)

KILDE: ELEVKARTLEGGINGEN

FIGUR 6: Etter din mening, hvor lett er det for elever som går på din skole å få tak i følgende? (n=187)

KILDE: ELEVKARTLEGGINGEN

I Espad-undersøkelsen for 2015 svarte 30 prosent av de norske ungdommene at det var ganske eller veldig lett («fairly easy» og «very easy») å få tak i cannabis (Espad 2017). Også i Ungdata-undersøkelsene har unge blitt spurt om tilgang på cannabis. I 2013 svarte 22 prosent av elevene på ungdomstrinnet ja på spørsmålet «Hvis du ønsket å få tak i marihuana eller hasj, tror du at du ville klare å skaffe deg stoffet i løpet av to til tre dager?» (Ungdata 2014a). For elever på videregående skole var andelen 44 prosent (Ungdata 2014b).

19 prosent av elevene i kartleggingen svarte at det er veldig eller ganske lett å få tak i andre narkotiske stoffer. Omtrent like mange, 20 prosent, svarte at det var ganske eller veldig vanskelig å få tak i andre narkotiske stoffer.

I Espad-undersøkelsen for 2015 svarer 10-11 prosent av de norske ungdommene at det er ganske eller veldig lett («fairly easy» og «very easy») å få tak ecstasy, kokain, amfetamin eller crack. 17 prosent svarer at det er ganske eller veldig lett å få tak i beroligende (Espad 2017).

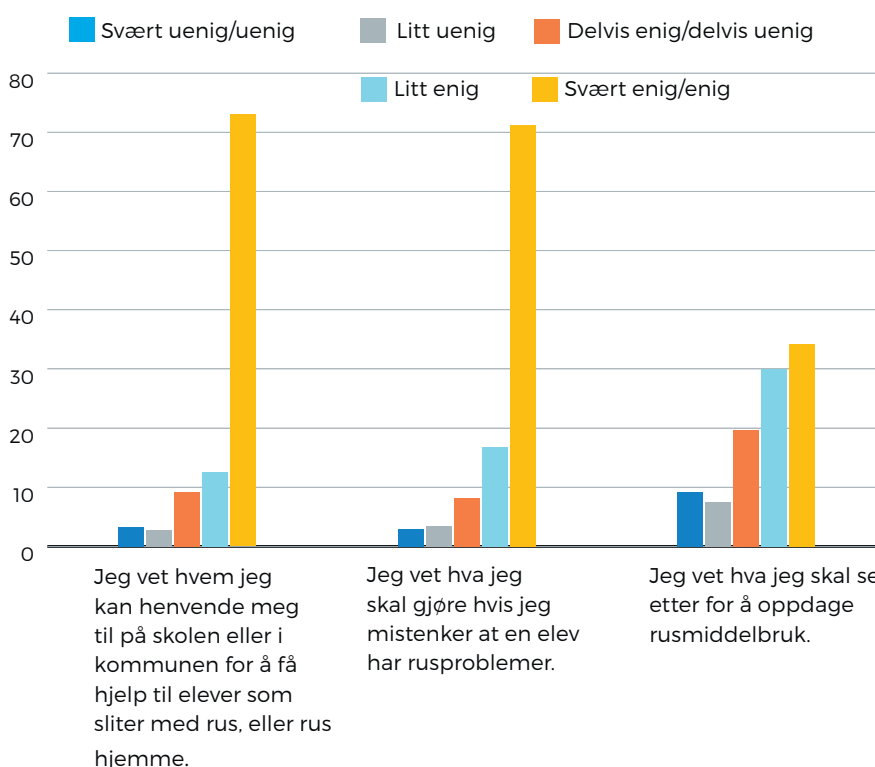
Det er også interessant å se på andelen som svarer «vet ikke», fordi det kan indikere i hvilken grad hasj/marihuana og annen narkotika er del av ungdommens verden. Om lag en av tre ungdommer visste ikke om det var lett å skaffe hasj/marihuana og seks av ti vet ikke om det er lett å skaffe annen narkotika.

Oppfølging av elever

Flesteparten av lærerne i kartleggingen oppgir at de vet hva de skal gjøre om elever sliter med rus, og hvem de skal henvende seg til (figur 7).

Et flertall av lærerne i kartleggingen visste også hva de skulle se etter for å oppdage rusmiddelbruk. 64 prosent sa seg litt enige, enige eller svært enige i dette. 16,7 svarte at de var litt uenige, uenige eller svært uenige i påstanden.

FIGUR 7: Lærernes kompetanse til å oppdage og følge opp elever som sliter med rus (n=406) KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

«Om lag halvparten av elevene mente det er veldig eller ganske lett å få tak i hasj/marihuana.»

87 prosent av lærerne i lærerkartleggingen kjente til at skolen har retningslinjer for hva man skal gjøre ved elevers bruk av rusmidler i skoletiden (figur 8). Av disse kjenner 72 prosent til innholdet i retningslinjene, mens 15 prosent ikke gjør det.

«Mange av elevene har mer erfaring med rusmidler enn meg. Hvordan skal jeg kunne fortelle dem hvordan det er, når de vet det og jeg bare tror det?»

Mannlig lærer 8. klasse

Lærerne rapporterer i større grad om usikkerhet knyttet til egen kompetanse på å kommunisere med elever som sliter med rus (figur 9).

38 prosent av de spurte lærerne sier seg litt enige, enige eller helt enige i påstanden «Jeg har nok kompetanse til å kommunisere med elever som sliter med egen rus». 40 prosent sier seg litt uenige, uenige eller svært uenige i påstanden.

Samtaler om elevers rusbruk

18 prosent av lærerne som deltok i kartleggingen hadde hatt samtale om elevers rusbruk siste år (figur 10).

Vi spurte om hvem som ble involvert i samtalen/oppfølgingen. Selv om utvalget av lærere som hadde samtale med elever er begrenset kan tallene gi en indikasjon på hvem som involveres i samtalerne (figur 11).

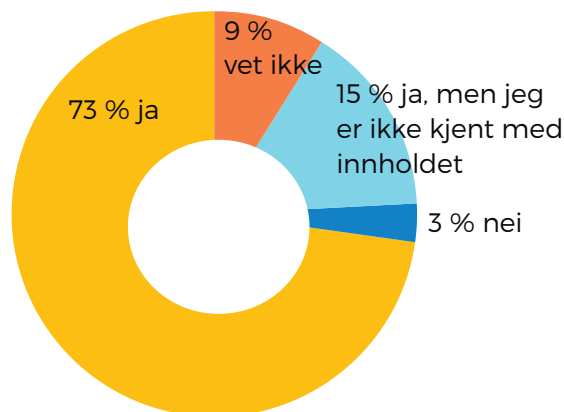
Foruten eleven, svarer lærerne som deltok i kartleggingen at det er vanligst at kontaktlærer og skolens ledelse var involvert, etterfulgt av foresatte og helsesøster. Praktisk psykologisk tjeneste (PPT) var involvert i om lag 10 prosent av gangene. I kategorien «andre» som ble involvert, svarte lærerne politiet, miljøteam/-arbeider, BUP og barnevernet.

Av de lærerne i kartleggingen som hadde elever som møtte ruset til undervisningen, eller som hadde mistanke om dette (52 lærere), hadde kun halvparten tatt initiativ til en samtale om elevens rusbruk. Også i denne gruppen var det vanligst å involvere eleven, kontaktlærer og skolens ledelse i samtalerne. Helsesøster og foresatte var like ofte involvert, i en tredjedel av tilfellene.

Selv om det er få lærere i kartleggingen som har hatt samtaler om elevers rusbruk, kan det være

FIGUR 8: Har skolen retningslinjer for hva man skal gjøre ved elevers bruk av rusmidler i skoletiden? (n=407)

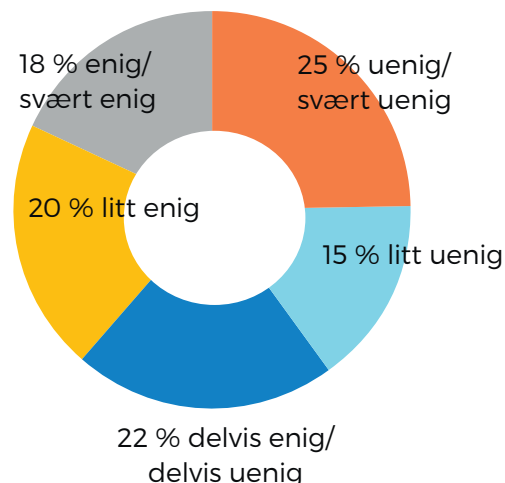
KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

ACTIS
RAPPORT
SIDE 11

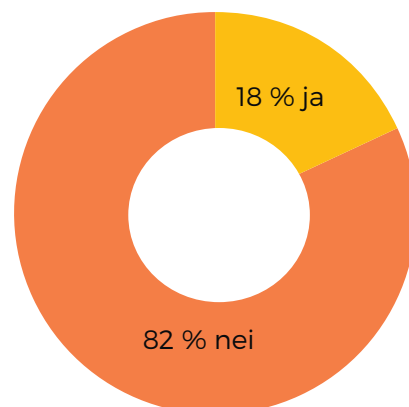
FIGUR 9: Jeg har nok kompetanse til å kommunisere med elever som sliter med egen rus. (n=406)

KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

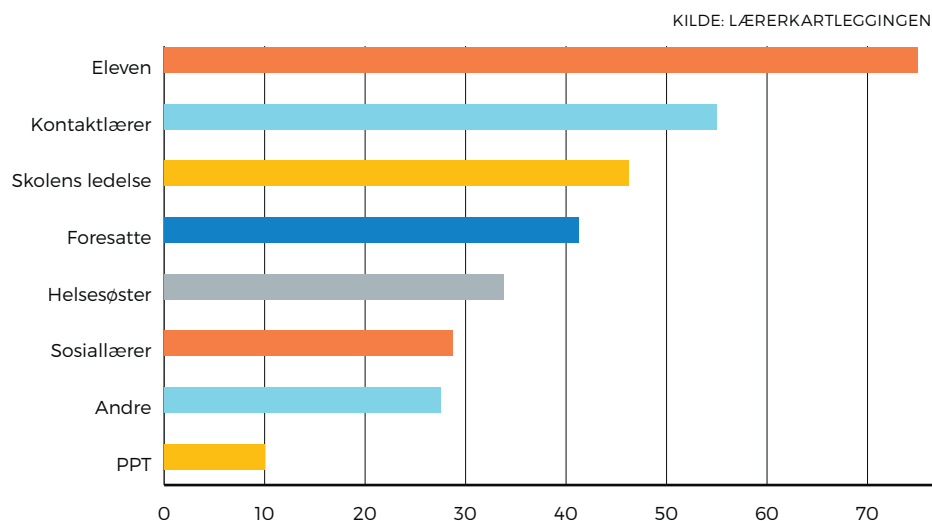

FIGUR 10: Har du tatt initiativ til samtaler rundt elevers rusbruk siste år? (n=401)

KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

FIGUR 11: Aktører involvert i samtalen/videre oppfølging (n=80).

grunn til undring at foresatte i såpass liten grad ble involvert i samtalen. Flesteparten av lærerne som hadde tatt initiativ til samtaler om elevers rusbruk underviste på ungdomstrinnet, og underviser derfor mindreårige.

Foreldreinvolvering

Vi spurte lærerne i kartleggingen om rusmidler er tema på foreldremøte på det trinnet de underviser i. 44 prosent svarer at rusmidler er et tema på foreldremøte, mens 48 prosent svarer at dette ikke er et tema.

Én lærer etterlyser mer samarbeid med foreldre, blant annet for å lage felles regler rundt hjemme-alone fester:

«Jeg ønsker et tettere samarbeid med hjem og elev, vi kan legge så mye til rette som vi bare vil, men dersom mor og far levner barn alene i helgene uten tilsyn og med frie tøyler uten å forstå risikoen, fordi de ikke kjenner til statistikken i lokalområdet eller hvilke kretser det florerer dop i, da har vi et problem. Foreldre må engasjeres, gjerne gjennom foreldrekurs hvor politiet informerer.»
Kvinnelig lærer, 9. klasse

Foreldremøter kan være en god arena for å diskutere rusmidler, og for å bli enige om felles regler på ulike områder, som for eksempel mobbing, lekser og bruk av tobakk og alkohol (KoRus 2012).

Rusundervisningen

«Jeg mener at det er viktig å få inn alt om alkohol og rusmidler i tidlig alder (6. klasse?) for å bygge holdninger tidlig. Det og også være bevisst på hva som kan komme før det skjer, kan forebygge ulykker og hindre folk i å både begynne, men også det å bli avhengig.»
Jente, VG 3

Det finnes kompetansemål for hvilke tema det skal arbeides med

«Det kan være grunn til undring at foresatte i såpass liten grad ble involvert i samtalen om elevers rusbruk.»

Foreldrene mer inkludert i rusforebyggingen

Eide kommune har i samarbeid med KoRus Midt jobbet målrettet med det rusforebyggende arbeidet.

I 2013 gjennomførte Eide kommune en Ungdata-undersøkelse. Der svarte 40 prosent av 10. klassingene at det ga status i ungdomsmiljøet å drikke seg full. 20 prosent sa det ga status å røyke hasj. 27 av elevene på ungdomstrinnet oppga å ha drukket seg beruset i løpet av de siste 12 månedene, mot et landsgjennomsnitt på 16 prosent. 20 prosent svarte at de fikk lov til å drikke alkohol av foreldrene.

På bakgrunn av dette iverksatte kommunen en rekke tiltak. Innsatsen ble forankret hos kommunens politiske og administrative ledelse, enhetsledere, ansatte ved ungdomsskolen og ungdomsrådet. Skolehelsetjeneste, politi, barnevern, lege og folkehelsekoordinator ble også involvert.

Kommunen ønsket å styrke foreldrenes rolle som rusforebyggere. I samarbeid med helsesøster har FAU laget et forslag til frivillig avtale foreldrene imellom. I denne er det blant annet forslag til felles enighet om innetider, hvordan man håndterer at andres barn er beruset og hvordan man skal opptre dersom andre finner ens eget barn beruset. Hensikten med å utvikle avtalen er at det blir en diskusjon blant foreldrene som bidrar til refleksjoner om hvordan de kan bidra i det rusforebyggende arbeidet. Nå er foreldremøte med tema rusforebygging del av skolens årshjul.

I 2016 gjennomførte kommunen en ny Ungdata-undersøkelse. Andelen som svarer at de får lov til å drikke alkohol av foreldrene, er redusert fra 20 prosent til 8 prosent. Andelen unge som sier de har drukket seg beruset i ungdomsskolealder har sunket betraktelig, og ligger nå under landsgjennomsnittet. Å drikke alkohol og røyke hasj gir også mindre status blant ungdommene enn før. Begge disse andelene er halvert sammenlignet med 2013-resultatene. Nå svarer 20 prosent av 10. klassingene at det gir status å drikke seg full, og 10 prosent sier det gir status å røyke hasj.

Etter Ungdata-undersøkelsene har Eide kommune videreført satsning på rusforebyggende tiltak. Blant annet fokuseres det på folkehelse og regulatoriske virkemidler i kommunens alkoholpolitiske retningslinjer. Kommunen har innført gratis leie av Eidehallen for å styrke fritidstilbudet til innbyggerne, og opprettet en ny heltidsstilling som skal jobbe med å forebygge vansker knyttet rus og dårlig psykisk helse i aldergruppen 15-18 år. I tillegg er skolehelsetjenesten styrket med en ny heltidsstilling.

«Nå er foreldremøte med tema rusforebygging del av skolens årshjul.»

på de ulike klassesetrinnene. Undervisningen bør ha fokus på den type problematikk som møter den relevante aldersgruppen (KoRus Nord 2012). I læreplanverket er det kompetansemål for rusmidler for 7. og 10. trinn i fagene naturfag, samfunnsfag og kroppsøving. På videregående nivå er det kompetansemål knyttet til rusmidler i utdanningsprogrammene barne- og

«Elevene som deltok i kartleggingen i relativt stor grad positivt innstilte til kvaliteten på rusundervisningen.»

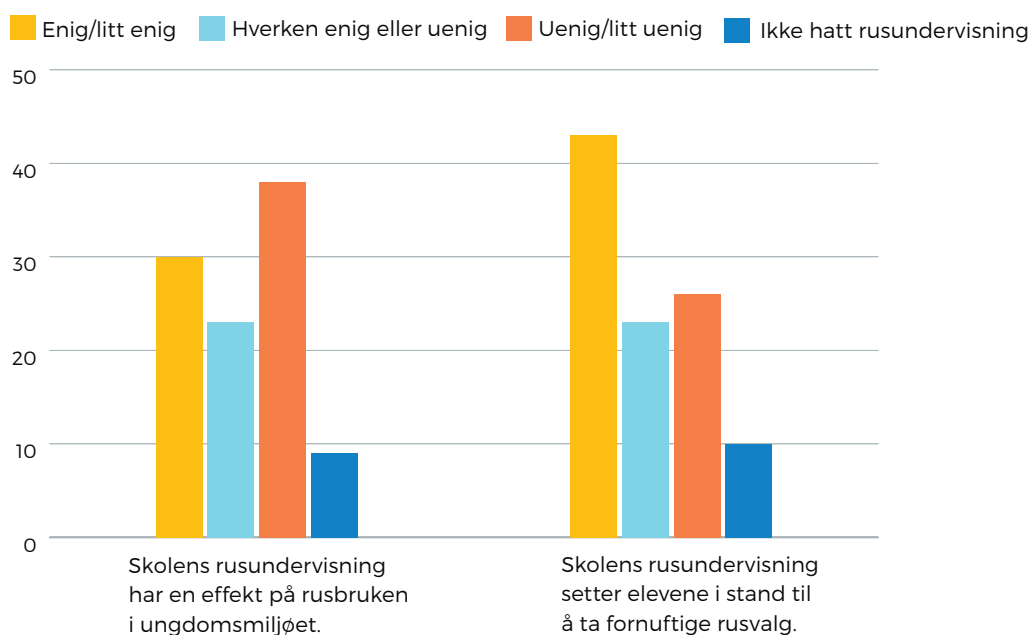
ungdomsarbeiderfag, idrettsfag og kokk- og servitørfag.

Vi spurte elever og lærere i kartleggingen om på hvilket klasstrinn rusundervisningen foregikk, i hvilke fag, hva innholdet var og opplevd nytteverdi av rusundervisningen.

Elevene som deltok i kartleggingen er i relativt stor grad positivt innstilte til kvaliteten på rusundervisningen (figur 12). 43 prosent av elevene i kartleggingen mener rusundervisningen setter elevene i stand til å ta gode rusvalg. Likevel svarer 39 prosent at de er uenige eller litt uenige i at rusundervisningen har en effekt på rusbruken i ungdomsmiljøet.

FIGUR 12: Rusundervisningens effekt (n=175).

KILDE: ELEVKARTLEGGINGEN

Tidspunkt for rusundervisning

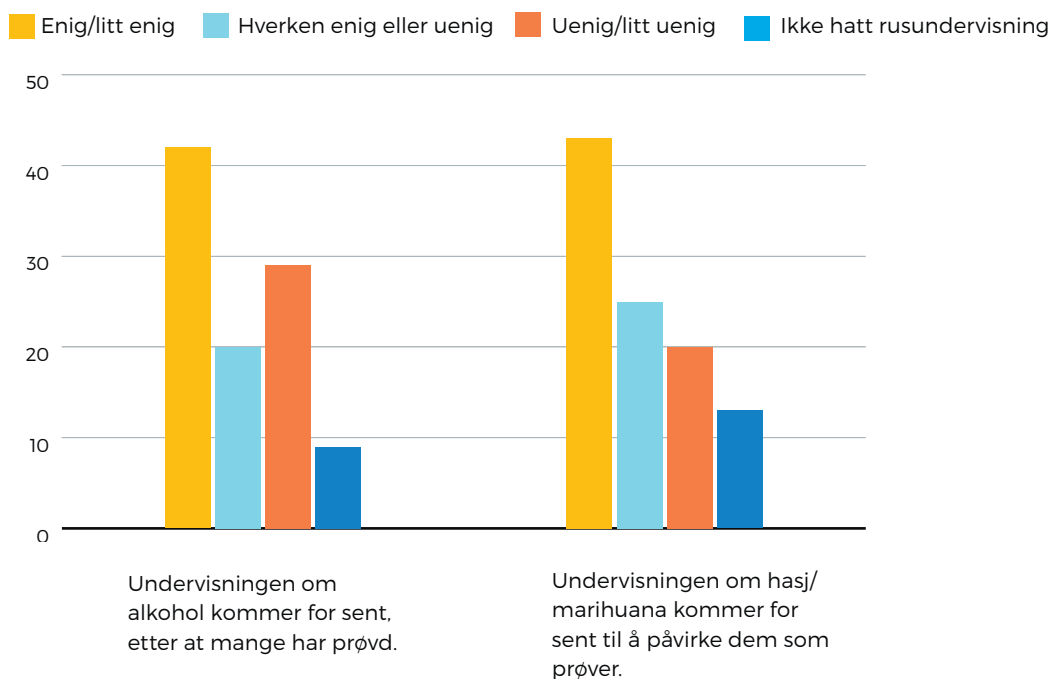
«Det burde være undervisning om dette minst en gang i året som en reminder, og at dette skal starte i 10. klasse og vare helt til siste klasstrinn.»
Jente, VG 1

«Jeg tror det er viktig å starte undervisning om rus tidlig, samt å aktivt drive forebyggende arbeid allerede fra 8. klasse. Det bør ansettes et større helsepersonell på hver skole som kan jobbe aktivt med dette. Jeg mener også at hver skole/skoleeier bør ha en aktiv rusplan som inneholder forebyggende arbeid. Det viktigste er at eleven føler at vedkommende blir tatt vare på og ikke jaktet på.»
Gutt, VG 3

Generelt mener elevene i kartleggingen at undervisningen kommer for sent til å kunne påvirke rusvalg (figur 13). 42 prosent er enige eller litt enige i at undervisningen om alkohol kommer for sent, etter at mange av elevene har prøvd. Omtrent like mange, 43 prosent, sier at undervisningen om hasj/marihuana kommer for sent til å påvirke dem som prøver. Andelen som er

FIGUR 13: Rusundervisningen kommer for sent (n=175).

KILDE: ELEVKARTLEGGING

hverken enige eller uenige er 25 prosent på hasj/marihuana og 20 prosent på alkohol.

Elevene ble spurt om på hvilket klassetrinn det er mest nyttig å lære om alkohol, hasj/marihuana og andre rusmidler (figur 14).

Flesteparten av elevene i kartleggingen, 42 prosent, mener at 8. klasse er det mest hensiktsmessige klassetrinnet å få rusundervisning på.

Når det gjelder cannabis, er elevene i kartleggingen ganske jevnt fordelt i sine synspunkter på når undervisningen bør inntreffe. Omtrent 25 prosent svarer 8., 9. eller 10. klasse. Fordelingen er ganske lik for når elevene i kartleggingen mener det er best å få undervisning om annen narkotika.

Lærerne ble spurt om på hvilke trinn de underviste om alkohol og narkotika. Det var mulig å sette flere kryss (figur 15).

De fleste lærerne i kartleggingen underviste om alkohol og narkotika i 9. klasse, etterfulgt av 10. klasse. Omtrent like mange oppgir å ha undervist om alkohol som cannabis og annen narkotika, med unntak av i 8. klasse, der flere oppgir å ha undervist om alkohol. I læreplanverket er det anbefalt at alkohol er hovedfokus i rusundervisningen i ungdoms- og videregående skole, siden dette er det rusmiddelet som er mest vanlig for aldersgruppen (KoRus Nord 2012).

Figur 15 gjenspeiler til en viss grad sammensetningen i utvalget, og det er verdt å merke seg at den relativt lave andelen som svarer at de underviste om rusmidler på videregående nok kan skyldes at forholdsvis få av lærerne i lærerkartleggingen underviser på dette nivået.

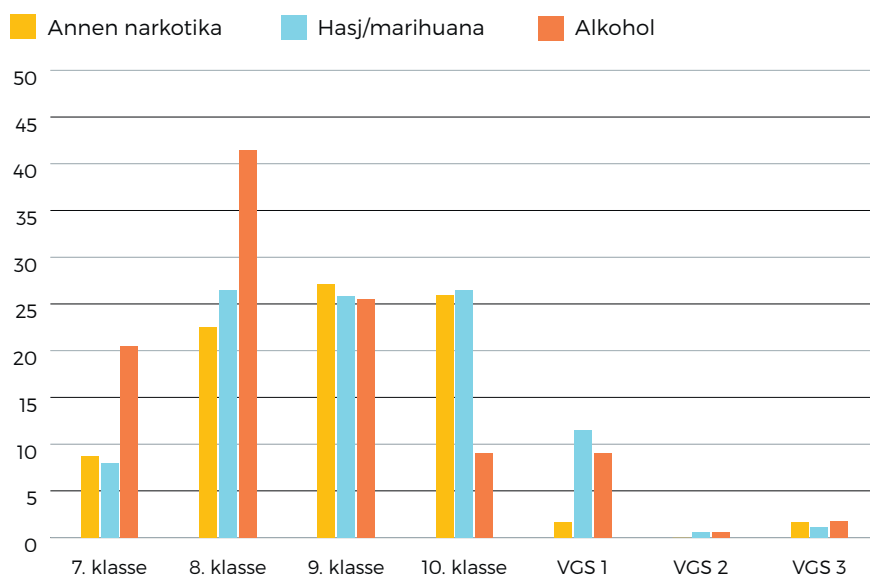
Generelt oppgir lærerne i kartleggingen at undervisningen kommer noe senere enn det elevene i kartleggingen oppgir at de synes er mest hensiktsmessig. Mens elevene i kartleggingen oppgir at hovedtyngden av rusundervisningen bør inntreffe på 8. trinn, oppgir lærerne i kartleggingen at dette skjer på 9. trinn.

«43 prosent sier at undervisningen om hasj/marihuana kommer for sent til å påvirke dem som prøver.»

«42 prosent mener at 8. klasse er det mest hensiktsmessige klassetrinnet å få rusundervisning på.»

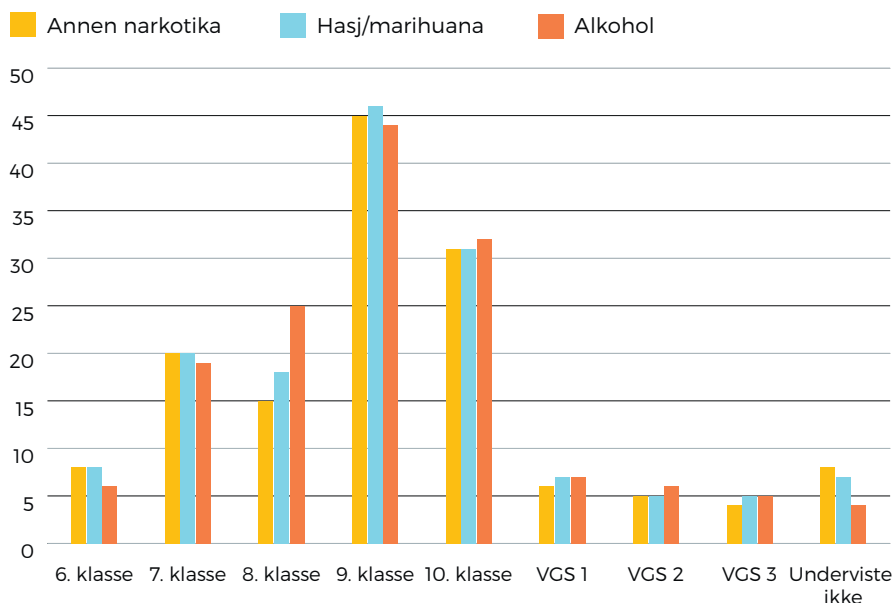
FIGUR 14: Hvilket trinn det er mest nyttig å lære om rusmidler (n=176).

KILDE: ELEVKARTLEGGINGEN

FIGUR 15: På hvilket trinn underviste lærerne om alkohol, hasj/marihuana og andre rusmidler (n=264).

KILDE: ELEVKARTLEGGINGEN

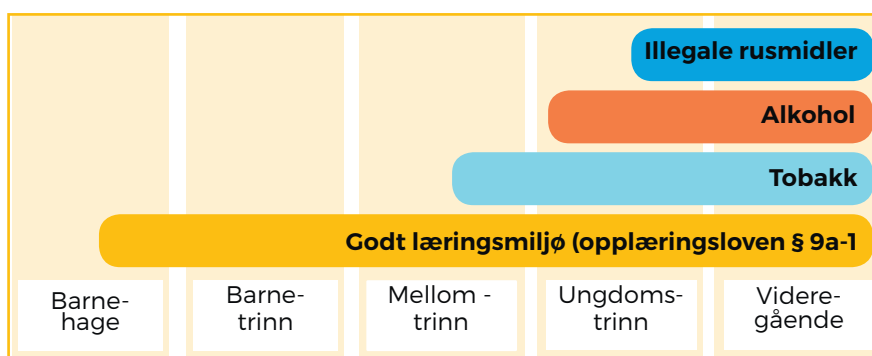

Det er en balansegang mellom å ønske å informere tidlig nok for å kunne forebygge rusbruk og å introdusere temaet for elever som ikke er modne for det. Dersom man introduserer et tema før det er aktuelt for elevene, er det en viss risiko for at man kan utløse den adferden man ønsker å fore-

bygge (KoRus Nord 2012). Noen av lærerne som deltok i kartleggingen delte denne bekymringen.

«Det er vanskelig å informere om rusmidler uten at det inkluderer å introdusere det til enkelte elever. De har gjerne ikke noe forhold til det, når de skal lære om det, kan det få uønsket retning.» Kvinne, lærer 8. klasse

FIGUR 16: Tidspunkt for introduksjon av ulike tema med utgangspunkt i læreplanverket. KILDE: STØTTEMATERIELL TIL RUSMIDDELFØREBYGGENDE ARBEID I SKOLEN

I læreplanverket er det oppgitt tidspunkt for introduksjon av ulike tema. Det anbefales at undervisning om alkohol introduseres på slutten av mellomtrinnet, med en intensiv innsats før gjennomsnittlig debutalder. For undervisning om illegale rusmidler er det anbefalt å introdusere dette mot slutten av ungdomstrinnet, og at det opprettholdes gjennom hele skoleløpet (KoRus Nord 2012).

I støttematerialet til rusundervisningen i skolen, er gjennomsnittlig debutalder for alkohol oppgitt å være ca. 15 år. Det finnes ikke tall for gjennomsnittlig debutalder for alkohol på befolkningsnivå. De mest oppdaterte tallene for gjennomsnittlig debutalder for alkohol i aldersgruppa 15-20 år er fra 2007. Da hadde den gjennom flere år vært omkring 14,5 år for øl og rundt 15 år for vin og brennevin (Skretting 2007). Samtidig er det ifølge Ungdata (2016) vanskelig å peke på en særskilt aldersgruppe der spesielt mange debuterer med alkohol. Økningen i andelen som har drukket alkohol skjer nokså jevnt gjennom tenårene. I begynnelsen av tenårene er det noe vanligere å drikke alkohol blant jenter, men mot slutten av videregående skole tar guttene igjen jentene. I 9. klasse har 10 prosent av elevene vært tydelig beruset i løpet av siste 12 måneder. I 10. klasse svarer 23 prosent av guttene og 26 prosent av jentene det samme. I tredje klasse på videregående har én av tre elever drukket seg beruset siste år. Da vil også stor andel av elevene være myndige (Ungdata 2016).

Bruken av cannabis er lav blant norske ungdommer. 97 prosent av elevene på ungdomstrinnet har ikke brukt hasj eller marihuana, og det er bare 1,4 prosent som har prøvd to eller flere ganger. I løpet av videregående øker andelen som har prøvd cannabis, og det er vanligere at gutter prøver enn jenter. I tredje klasse på videregående har 22 prosent av guttene og 14 prosent av jentene prøvd hasj eller marihuana det siste året. Rundt 7 prosent på videregående har prøvd to eller flere ganger (Ungdata 2016). I boken «Hva vet vi om cannabis» skriver forskerne at gjennomsnittlig debut-

«I 9. klasse har 10 prosent av elevene vært tydelig beruset i løpet av siste 12 måneder.»

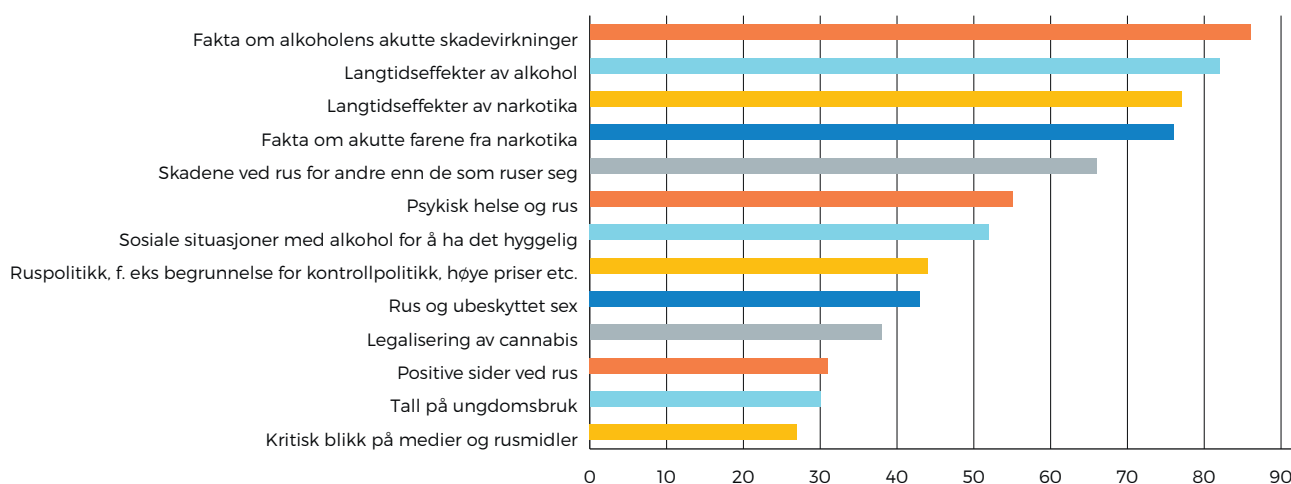
alder for cannabis er 17,9 år. De har tatt utgangspunkt i to undersøkelser fra 2006 og 2010 som tilsammen inkluderer 3759 personer mellom 18 og 30 år som oppgir å ha brukt cannabis noen gang. Det var ingen forskjell i debutalder mellom gutter og jenter (Skretting 2013).

Innholdet i rusundervisningen

Lærerne ble spurt om innholdet i rusundervisningen (figur 17). Det var mulig å sette av kryss for flere temaer. De fire vanligste temaene å undervise i var fakta om akutte skadevirkninger og langsiktige effekter av alkohol og narkotika. Mange oppga også å undervise i skadene av rus for tredjepart, altså for andre enn den som ruser seg.

FIGUR 17: Rusundervisningens tematiske innhold.

KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

Temaer som fikk mindre oppmerksomhet var blant annet ruspolitikk og begrunnelse for ulike kontrolltiltak, rus og ubeskyttet sex og data på hvor mange av elevenes jevnaldrende som ruser seg. Dette er temaer som kan være viktige å dekke i rusundervisningen.

Støtten til en restriktiv alkoholpolitikk avhenger blant annet av kunnskap om omfanget av alkoholrelaterte skader, og hva som er de mest effektive virkemidlene for å redusere skadeomfanget (Storvoll, Rossow og Rise 2012). Derfor er det spesielt viktig å formidle forskningsbasert kunnskap om at kontrollpolitikk, høye priser og restriksjoner i tilgangen på alkohol gir redusert konsum og færre alkoholrelaterte skader (Pape 2009). Undervisning om nasjonal og lokal alkohol- og tobakkspolitikk er også et av de tiltakene som pekes på som et godt forebyggingstiltak av FN's kontor for rusmidler og kriminalitet (UNODC). De har laget en internasjonal standard for forebygging av rusmidler blant unge, der en rekke forskere og andre har deltatt i prosessen med å vurdere prinsippene (UNODC 2015).

Å skape forståelse blant elevene for ruspolitikken i Norge pekes også på som et viktig mål med rusundervisningen i støttemateriellet for lærere, «Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen- forslag til læringsaktiviteter», som er utviklet av Utdanningsdirektoratet, Helsedirektoratet og KoRus-Nord til rusundervisning i skolen (KoRus 2012).

Et annet tema som i liten grad ble dekket, var data på rusbruk blant jevnaldrende. «Flertallsmisforståelsen» er et begrep som beskriver enkelt-individens tilbøyelighet til å tro at andre for eksempel drikker mer alkohol enn dem selv. Mye tyder på at ungdom har en tilbøyelighet til å overestimere andre ungdommers alkoholbruk. Slike misforståelser kan skape et fiktivt sosialt press der mange strever for å leve opp til myten om at alle andre gjør det som nesten ingen gjør (Forebygging.no 2010). Kunnskap om hvor vanlig det for eksempel er å drikke alkohol eller røyke cannabis blant jevnaldrende kan være en viktig komponent i å korrigere denne typen misforståelser.

Elevenes synspunkter om rusundervisningens mulighet til å påvirke ungdoms rusbruk som kom frem i vår kartlegging (figur 12 og 13) er i tråd med en del av forskningen om rusforebyggingsprogrammer i skolen. Forskningslitteraturen peker på at mange rusforebyggingsprogrammer i skolen i liten grad påvirker ungdoms bruk av rusmidler, spesielt ikke på lang sikt. I stedet er det mer hensiktsmessig at den faktaorienterte delen av rusmiddelundervisningen styrkes (Pape 2009). Tidligere forskning har vist at norske ungdommers kunnskap om alkohol- og narkotikabruk er mangelfull (Pape, Storvoll og Rossow 2006).

Studier tyder på at kunnskap om risiko knyttet til bruk av rusmidler vil kunne påvirke ungdoms valg. Når cannabisbruk oppfattes som mindre risikofyllt, kan dette bidra til at bruken øker (Compton et. al 2016). Dataserier fra USA viser at når cannabis oppfattes som mindre farlig, går forbruket opp og vice versa (NSDUH 2013). En studie utført i 2010-2015 blant over 250 000 ungdommer i 47 stater i USA fant at i stater der ungdom oppfattet cannabis som mindre farlig, økte ungdomsbruken (Cerdá, Wall og Feng 2016).

Ny norsk forskning som har sett på forskjellene mellom ungdom som sier «nei» og de som sier «ja» til tilbud om cannabis, viser at kunnskap om negative sider ved bruk av marihuana eller hasj er en av to hovedårsaker til at unge velger å si nei til å prøve cannabis. Den andre er godt forhold til foreldre (Burdzovic, Pape og Bretteville-Jensen 2016).

«Statistikk er alltid et godt utgangspunkt for undervisning omkring rus/ rusmiddelbruk. I tillegg tror jeg verdinøytral faktaundervisning omkring rusmidlenes effekt på kroppen er viktig i naturfaget. En moraliserende undervisning som ikke tar utgangspunkt i statistikk eller fakta kan virke mot sin hensikt, hvis hensikten er å utsette alkoholdebuten til en høyere alder.»

Mannlig lærer, 10. klasse

Undervisningens form

«Fikk ikke undervisning om rusmidler av skolen, politiet holdt et foredrag på én time en gang etter at tre stykker fra skolen min ble tatt med marihuana.»

Gutt, VG 1

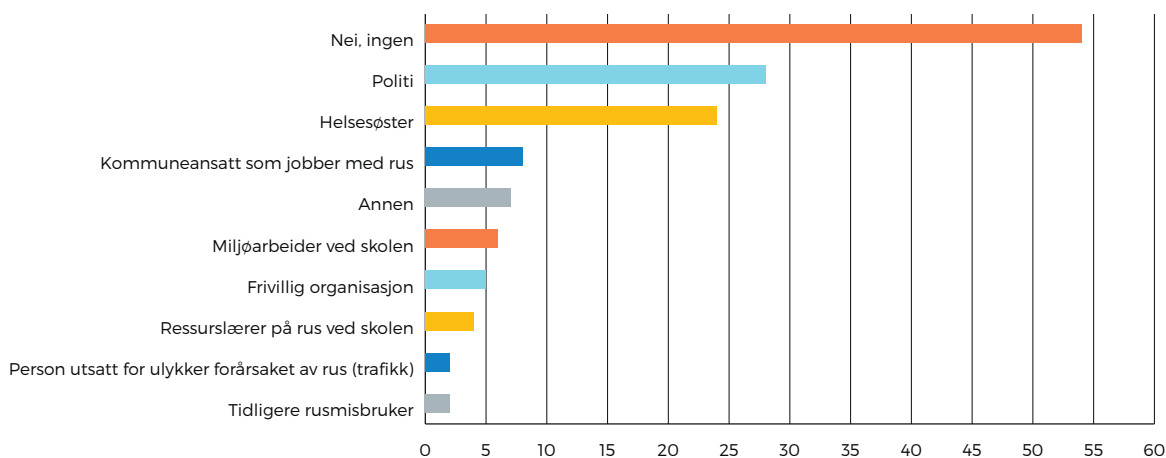
Klasseromsundervisning var den undervisningsformen som ble hyppigst benyttet i rusundervisningen, etterfulgt av gruppeoppgaver. I de åpne tekstfeltene rapporterte flere også om bruk av film og programmer som «Petter uteligger» og «Skam».

Omtrent halvparten av lærerne i kartleggingen benyttet ikke eksterne aktører i rusundervisningen (figur 18). Av de som gjorde det, var politi og helsesøster de vanligste eksterne aktørene. Tidligere har det vært en del kritikk av bruken av tidligere rusmisbrukere eller mennesker som har blitt

«Tidligere forskning har vist at norske ungdommers kunnskap om alkohol- og narkotikabruk er mangelfull.»

FIGUR 18: Eksterne aktører i rusundervisningen.

KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

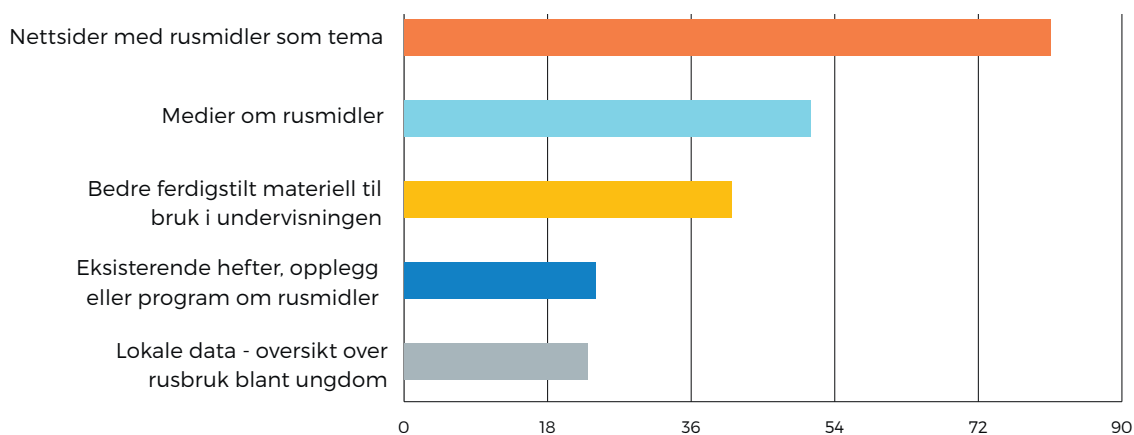
skadd i bilulykker som følge av rusbruk til undervisning. Lærerkartleggingen viser at dette var de minst vanlige eksterne aktørene i rusundervisningen. Forskning og erfaring viser at forsøk på å skremme ungdom til gode rusvalg har liten effekt.

Tre av fire av lærerne i kartleggingen oppgir å ha brukt annet materiell enn standard lærebøker i rusundervisningen (figur 19). Nettsider med rusmidler som tema var det vanligste materialet. Deretter kom medier og eksisterende hefter, opplegg eller program om rusmidler. Under «annet» svarte mange film og dokumentarer.

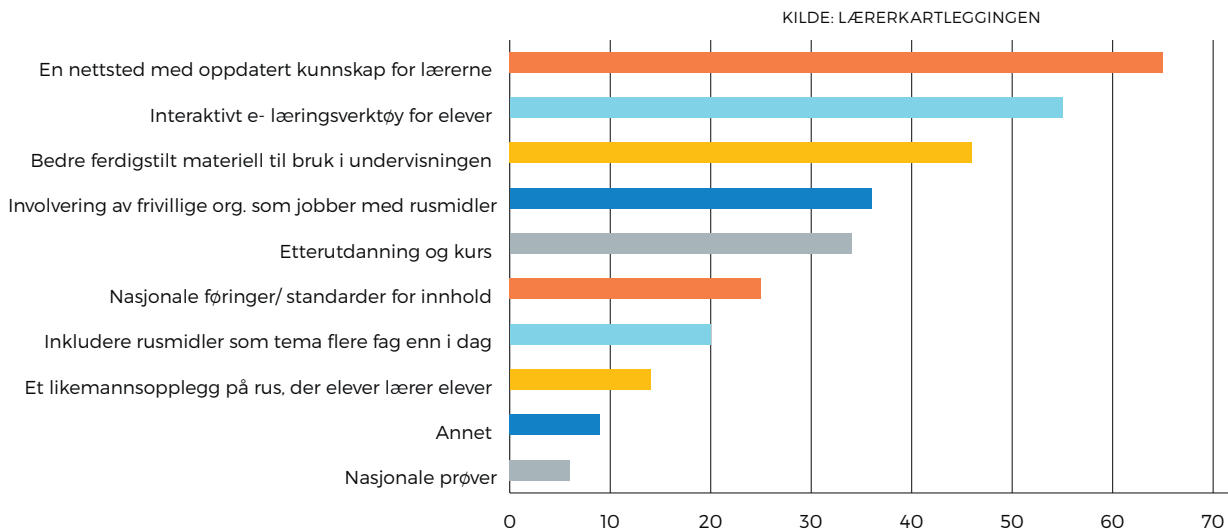
Vi presenterte en liste over ulike nettsider og materiell og ba lærerne krysse av for hvilke av disse de hadde brukt i undervisningen (figur 19). 174 av lærerne i kartleggingen oppgir hvilke materiell på listen de har brukt. Av disse svarer 57 prosent Ungdata. Om lag 12 prosent oppgir å ha brukt «Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen- forslag til læringsaktiviteter», et støttemateriell utviklet av Utdanningsdirektoratet, Helsedirektoratet og KoRus-Nord som grunnlag for rusundervisning i skolen.

FIGUR 19: Materiell brukt i rusundervisningen.

KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

FIGUR 20: Elementer som ville bidratt til en bedre rusundervisning.

«Det å gi ungdommene balansert kunnskap om rusmidler og dens virkning/skadevirkning er slik jeg ser det essensielt. Ved å vite hvordan dette påvirker kropp og hjerne står ungdommene sterkere når det gjelder valg om å innta rusmidler.»
Mann, miljøterapeut/ruskontakt, VGS

«Når det gjelder alkohol, så er det ofte motsetninger med hva de får høre av voksne om at alkohol er farlig ifht til hva de ser av voksnes alkoholforbruk. Når det gjelder feks. cannabis, så er det også mye motstridende informasjon om hvor skadelig/farlig dette er.»
Mann, miljøterapeut/ruskontakt, VGS

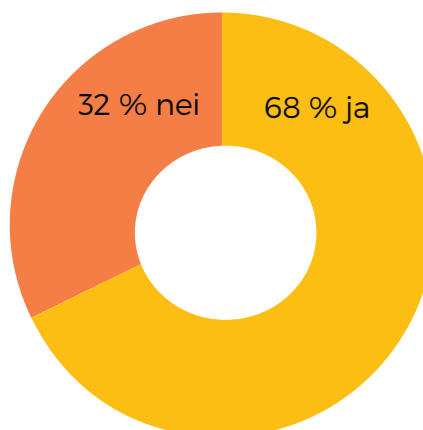
«Møte myter om hasj/marihuana, elevene finner mye informasjon på nett, ikke alltid lett å vite hva man kan stole på.»
Kvinne, lærer 8. klasse

Vi spurte lærerne i kartleggingen om hva de mener ville bidra til en bedre rusundervisning (figur 20). En stor andel ønsker et nettsted med oppdatert kunnskap for lærere. Mange etterlyser også et interaktivt e-læringsverktøy for elever. Etterutdanning og kurs kommer på fjerdeplass på listen over tiltak lærerne i kartleggingen mener ville forbedret rusundervisningen.

FIGUR 21: Grunnutdanningen til lærere bør inneholde noe om rusmidler (n=324). KILDE: LÆRERKARTLEGGINGEN

Lærerutdanningen

Vi spurte lærerne i karleggingen om de syntes grunnutdanningen til lærere bør inneholde noe om rusmidler (fakta, funksjon, tidlig intervensjon). Et flertall av de spurte lærerne ønsker dette (figur 21).

Actis mener

Skolen skal være en rusfri arena der det ikke skal forekomme bruk, kjøp eller salg av rusmidler. Skole, kommune og nærpoliti har et felles ansvar for å bidra til at skolen har et trygt og rusfritt miljø. Samtidig er skolen en viktig forebyggingsarena, både for å gi kunnskap til gode rusvalg og for å avdekke og gripe inn tidlig mot begynnende rusproblemer blant unge.

Ut fra kunnskapen vi har om hva som er viktig for å lykkes med forebygging og tidlig innsats, mener Actis det er behov for:

Aktiv bruk av lokal kunnskap om rusbruk

- Ungdataundersøkelsene er gratis og tilgjengelig for kommunene, og bør gjennomføres på alle ungdoms- og videregående skoler i samtlige kommuner minst annethvert år. Resultatene må brukes som basis for samordnet lokal forebyggende innsats. Det bør legges til rette for at lokale data om ungdoms rusbruk gjøres kjent, formidles og brukes mer til planlegging av undervisning og i hjem/skole-samarbeidet.

Bedre rusundervisning i skolen og i lærernes grunnutdanning

- Rus må inn som tema i profesjonsutdanninger for lærere og øvrige relevante fagpersoner, slik at de som jobber med barn og unge tidlig klarer å fange opp de barna som sliter med rusrelaterte utfordringer.
- Det bør opprettes et nasjonalt e-læringsprogram til bruk i skolen.

Styrking av «laget rundt eleven»

- Det trengs mer penger til skolehelsetjenesten, helsestasjon for ungdom og helsesøstertilbudet, og øke kompetansen om rus hos disse og andre ansatte som er i kontakt med elever. Dette er viktig både av forebyggingshensyn, men også for å så tidlig som mulig kunne fange opp elever som sliter med rusmidler, eller som er i ferd med å utvikle en problematisk rusbruk.
- Lærere, helsesøstre, sosiallærere og administrativt ansatte må tilbys etterutdanning, og det må legges opp til godt samarbeid, blant annet gjennom samordningsmodell for lokale, forebyggende tiltak mot rus- og kriminalitet (SLT).
- Alle skoler må ha retningslinjer for å følge opp elever med begynnende eller pågående rusproblemer. Foreldre, medelever og andre må ha et sted å melde bekymring for unge som kan ha et rusproblem, som også tar tak i oppfølgingen.
- Frivillige organisasjoner, utekontakt og lignende instanser bør brukes, både som supplement til undervisningen og som en del av oppfølgingen for ungdom som har inngått avtaler om ruskontrakt. Dette kan gjenspeiles i offentlige støtteordninger.

Foreldrene bør brukes mer som ressurs

- Foreldrene bør brukes mer som ressurs i det forebyggende arbeidet. Program for foreldreinvolvering bør videreutvikles og evalueres. Slike programmer må være offentlige myndigheters ansvar, men frivillige organisasjoner som har kompetanse og erfaring fra dette området bør brukes som ressurser.

Litteraturliste

- Aftenposten (2011) Over 1000 osloelever narkosjekket. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/osloby/Over-1000-osloelever-narkosjekket-174021b.html> (Hentet 23. mars 2017)
- Aftenposten (2012) 29 elever tatt i narkotikakontroll. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/osloby/29-elever-tatt-i-narkotikakontroll-164028b.html> (Hentet 23. mars 2017)
- Aftenposten (2013) - Elevene på Tøyen skole opplever daglig narkohandel. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/osloby/-Elevene-pa-Toyen-skole-opplever-daglig-narkohandel-128704b.html> (Hentet 23. mars 2017).
- Aftenposten (2016) - Plassen utenfor skolen er blitt den nye Plata i Oslo. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/osloby/-Plassen-utenfor-skolen-er-blitt-den-nye-Plata-i-Oslo-340790b.html> (Hentet 23. mars 2017).
- Adresseavisen (2013) Selger hasj i skoletiden. Tilgjengelig fra: <http://www.adressa.no/nyheter/nordtrondelag/article6952545.ece> (Hentet 7. mars 2017).
- Andersen, P.L. og A. Bakken (2015) Ung i Oslo 2015. NOVA-rapport 8/15. Tilgjengelig fra: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2015/Ung-i-Oslo-2015>
- Burdzovic A. J., H. Pape og A.L. Bretteville-Jensen (2016) Who are the adolescents saying "No" to cannabis offers? Drug Alcohol Dependence 163:64-70. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2016.03.025. Tilgjengelig på: https://www.researchgate.net/publication/301234363_Who_are_the_adolescents_saying_No_to_cannabis_offers (Hentet 31. mars 2017)
- Cerdá M, M. Wall og T. Feng. (2016). Association of State Recreational Marijuana Laws With Adolescent Marijuana Use, Jama Pediatrics. Publisert online 27. desember 2016. doi:10.1001/jamapediatrics.2016.3624. Tilgjengelig fra: <http://jamanetwork.com/journals/jamapediatrics/fullarticle/2593707> (Hentet 31. mars 2017)
- Compton W.M., B. Han, C.M. Jones, C. Blanco og A. Hughes (2016) Marijuana use and use disorders in adults in the USA, 2002-14: analysis of annual cross-sectional surveys, The Lancet Psychiatry, 3(10): 954-964, [http://dx.doi.org/10.1016/S2215-0366\(16\)30208-5](http://dx.doi.org/10.1016/S2215-0366(16)30208-5) Tilgjengelig fra: [http://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366\(16\)30208-5/abstract](http://www.thelancet.com/journals/lanpsy/article/PIIS2215-0366(16)30208-5/abstract) (Hentet 31. mars 2017)
- ESPAD - The European Survey on Alcohol and Drugs (2017) Additional tables. Table 28a. Perceived availability of various illicit substances. Percentages responding 'fairly easy' or 'very easy' to obtain. 2015. Tilgjengelig fra: <http://www.espad.org/report/table-28a-perceived-availability-various-illicit-substances-percentages-responding-fairly> (Hentet 5. mars 2017).
- Fanaposten (2016) Da ungdommer begynte å ruse seg ved skolen, fikk rektoren en idé. Tilgjengelig fra: <http://www.fanaposten.no/nyheter/da-ungdommer-begynte-a-ruse-seg-ved-skolen-fikk-rektoren-en-ide/lgcpcb38bd247ead614a-4e8631a39c18fc2886/> (Hentet 23. mars 2017)
- Forebygging.no (2010) Flertallsmisforståelse. Tilgjengelig fra: <http://www.forebygging.no/Ordbok/F-K/Flertallsmisforstaelse/> (Hentet 30. mars 2017).

- Fædrelandsvennen (2015) Hentet elever ut av klasserommet. Tilgjengelig fra: <http://www.fvn.no/nyheter/lokalt/Hentet-elever-ut-av-klasserommet-542324b.html> (Hentet 7. mars 2015)
- Groruddalen.no (2016) Mobiliserer mot narkotika-langing. Tilgjengelig fra: <http://groruddalen.no/nyheter/mobiliserer-mot-br-narkotika-langing/19.15755> (Hentet 7. mars 2017).
- HA (2014) Aksjonerte mot narkosalg på Halden vgs. Tilgjengelig fra: <https://www.ha-halden.no/nyheter/aksjonerte-mot-narkosalg-pa-halden-vgs/s/1-2906373-7138046> (Hentet 7. mars 2017)
- KoRus Nord (2012) Støttmateriell, Rusmiddelforebyggende arbeid i skolen – forslag til aktiviteter. Hefte utgitt i samarbeid med Helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet. Tilgjengelig fra: <http://www.korusnord.no/Folkehelsearbeid-og-rusmiddelforebygging/Rusforebygging-i-skolen/> (Hentet 7. mars 2017)
- Moss Avis (2010) Vinmonopolet ut mot langing til mindreårige. Tilgjengelig fra: <https://www.moss-avis.no/nyheter/nyheter/vinmonopolet-ut-mot-langing-til-mindreareige/s/2-2.2643-1.5819442> (Hentet 23. mars 2017).
- Nettavisen (2017) Politiet pågrep 13-åring midt i skoletimen. Tilgjengelig fra: <http://www.nettavisen.no/nyheter/politiet-pagrep-13-aring-midt-i-skoletimen/3423326202.html> (Hentet 27. mars 2017)
- NRK (2012) Barn misbruker narkotika på skolen. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/telemark/barn-misbruker-narkotika-pa-skolen-1.8316881> (Hentet 23. mars 2017).
- NRK (2014) - Vil få med alle til å prøve hasj. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/telemark/mye-hasj-pa-skolen-1.11614830> (Hentet 23. mars 2017).
- NRK (2016a). Starter kampanje for narkotikafrie skoler. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/sorlandet/starter-kampanje-for-narkofrie-skoler-1.13133825> (Hentet 7. mars 2017).
- NRK (2016b). Elever var tydelig ruset på skolen. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/nordland/elever-var-tydelig-ruset-pa-skolen-1.13177621> (Hentet 23. mars 2017).
- NSDUH (2013) Trends in Adolescent Substance Use and Perception. Report Jan 2013. Tilgjengelig fra: <http://archive.samhsa.gov/data/2k13/NSDUH099a/sr099a-risk-perception-trends.pdf> (Hentet 31. mars 2017)
- P4 (2011) Barn bytter sex mot stoff. Tilgjengelig fra: <http://www.p4.no/nyheter/barn-bytter-sex-mot-stoff/artikkel/442432/> (Hentet 23. mars 2017).
- Pape, H., E.E. Storvoll og I. Rossow (2006) Nye tall. Så feil kan man ta! En studie av unge menneskers kunnskap om alkohol- og narkotikabruk. Tidsskrift for samfunnsforskning (2006)1: 97-109. Tilgjengelig fra: http://www.hioa.no/Mediabiblioteket/node_31750/node_42453/node_42802/Nye-tall.-Av-Hilde-Pape-Elisabet-E.-Storvoll-og-Ingeborg-Rossow.-Tidsskrift-for-ungdomsforskning.-TfU-1-2006 (Hentet 31. mars 2017)
- Pape, H. (2009) Skoletiltak som synes å gi effekt: Fruktbar forskning om rusforebygging eller suspekterte historier om suksess? i Nordiskt alkohol- & narkotika-tidsskrift 26 (5): 314-354. Tilgjengelig fra: <https://www.fhi.no/nyheter/2010/tvilsom-forskning-i-favor-av-skoleprogrammer/> (Hentet 29. mars 2013)
- RB – Romerikets blad (2013) 13-åringer ruser seg på skolen. Tilgjengelig fra: <https://www.rb.no/lokale-nyheter/13-aringer-ruser-seg-pa-skolen/s/1-95-6506627> (Hentet 23. mars 2017)
- Skretting, A. (2007) Ungdomsundersøkelsen 2007. Hovedresultater fra de årlige ungdomsundersøkelsene 1968-2007. Oslo: SIRUS. Tilgjengelig fra: <http://hdl.handle.net/11250/275856> (Hentet 23. mars 2017)

- Skretting, A. (2013) «Bruken av cannabis – nasjonale og internasjonale utviklingstrekk» i A.L. Bretteville-Jensen (red) Hva vet vi om cannabis? Oslo: Universitetsforlaget, s. 29-43
- Storvoll, E.E., I. Rossow og J. Rise (2012) Changes in attitudes towards restrictive alcohol policy measures: the mediating role of changes in beliefs, *Journal of Substance Use* (19)1-2, 38-43, DOI: 10.3109/14659891.2012.728671 Tilgjengelig fra: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3109/14659891.2012.728671> (Hentet 24. mars 2017)
- Trønder Avis (2012) Jenter tok partydop på ungdomsskolen. *Trønder Avis* 20.11.2010, s. 6
- TV2 (2016a) Foreldre slår alarm om narkosalg i skolegårdene. Tilgjengelig fra: <http://www.tv2.no/a/8148039/> (Hentet 7. mars 2017).
- TV2 (2016b) Politiet slår alarm om narko-trend på flere skoler i Oslo. Tilgjengelig fra: <http://www.tv2.no/nyheter/8353423/> (Hentet 7. mars 2017).
- TV2 (2017) Politiet slår alarm: – Vi ser 12-åringer som ruser seg for å komme gjennom skoledagen. Tilgjengelig fra: <http://www.tv2.no/a/8975151/> (Hentet 7. mars 2017).
- UNODC (2015) International Standards on Drug Use Prevention. United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna. Tilgjengelig fra: https://www.unodc.org/documents/prevention/UNODC_2013_2015_international_standards_on_drug_use_prevention_E.pdf (Hentet 4. april 2017).
- Ungdata (2014a) Ungdataundersøkelsen i Bærum. Nøkkeltall (ungdomsskolen). Tilgjengelig fra: <http://www.ungdata.no/content/download/126879/3382886/version/2/file/B%C3%A6rum%202014%20-%20N%C3%B8kkeltall%20%28ungdomsskolen%29.pdf> (Hentet 23. mars 2017)
- Ungdata (2014b) Ungdataundersøkelsen i Bærum. Nøkkeltall (videregående). Tilgjengelig fra: <http://www.ungdata.no/content/download/126880/3382892/version/2/file/B%C3%A6rum%202014%20-%20N%C3%B8kkeltall%20%28videreg%C3%A5ende%29.pdf> (Hentet 23. mars 2017)
- Ungdata (2016) UNGDATA 2016. Nasjonale resultater. Oslo: NOVA-rapport 8/16. Tilgjengelig på: <http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjonar/Rapporter/2016/Ungdata-2016.-Nasjonale-resultater> (Hentet 7. mars 2017)

Vi vil takke deltagere som har besvart, Elevorganisasjonen, Utdanningsetaten i Oslo og FHI for samtaler og bistand i forkant av kartleggingene, og med å spre disse. Ingen av dem har ansvar for innhold eller tolkning av svarene.

Forebygging starter på skolen

Skolen er en viktig arena for læring, sosial utvikling og forebygging. Skolen har også tilgang til foreldre og elevenes jevnaldrende, de viktigste påvirkningsaktørene for rusadferd. Derfor er skolene en av våre viktigste forebyggingsarenaer, både for å gi kunnskap om rus til å gjøre kloke rusvalg, og for å kunne fange opp elever som har en problematisk rusbruk slik at de kan få hjelp så tidlig som mulig. Actis har foretatt en kartlegging der vi har spurt elever og lærere om rusbruk på skolen og om rusmiddelundervisningen. Denne rapporten er en oppsummering og sammenstilling av resultatene herfra.

Actis - Rusfeltets samarbeidsorgan er en paraply for organisasjoner som jobber med rusfeltet. Vi representerer 29 organisasjoner. Våre medlemmer jobber med ruspolitikk, forebygging, behandling og oppfølging av mennesker som har eller har hatt avhengighetsproblemer, og flere driver med pårørendearbeid.

Actis jobber for å redusere skadene ved bruk av alkohol, narkotika og pengespill. Våre medlemmer er: Arbeiderbevegelsens rus- og sosialpolitiske forbund (AEF), Barn av rusmisbrukere (BAR), Blå Kors, Det hvite bånd, DNT - Edru livsstil, Familieklubbene i Norge, Fondet for forskning og folkeopplysning om edruskap, Forbundet mot rusgift (FMR), FORUT - solidaritetsaksjon for utvikling, Frelsesarmeens rusomsorg, Helseutvalget, Internasjonal helse og sosialgruppe, IOGT Norge, Ja, det nytter, Juba, Juvente, Stiftelsen Retretten, MA Rusfri trafikk og livsstil, MA Ungdom, Minotenk, N.K.S. Veiledningssenter, NM hotels, Norsk helse- og avholdsforbund, Norske jernbaners avantgarde (NJA), Rusfri oppvekst, Rusmisbrukernes interesseorganisasjon (RIO), Samarbeidsforum for norske kollektiver, Skeiv verden og Ungdom mot narkotika (UMN).

Les mer på www.actis.no